

סוכות ויציאת מצרים

או

למה סוכות בחודש תשרי?

חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים באספד מגרנד ומקבך ... כי יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אף שמח: (דברים טז יג-טו)

למען ידעו דרתיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים: (ויקרא כג מג).

ספרא אמור פרשה יב ד"ה פרק יז – עננים או סוכות ממש, זכר ליציאת מצרים

"למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" - רבי אליעזר אומר סוכות ממש היו, רבי עקיבא אומר בסוכות ענני כבוד היו.¹
 "בהוציא אותם מארץ מצרים" - מלמד שאף הסוכה זכר ליציאת מצרים.³

מסכת סוכה דף יא עמוד ב

זה הכלל כל דבר שמקבל טומאה כו'.⁴ מנא הני מילי? אמר ריש לקיש: אמר קרא: "ואד יעלה מן הארץ" (בראשית ב ו), מה אד דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ - אף סוכה דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ. - הניחא למאן דאמר: ענני כבוד היו, אלא למאן דאמר: סוכות ממש עשו להם, מאי איכא למימר? דתניא: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל - ענני כבוד היו, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו להם".⁵ ...

רב חסדא אמר מהכא: "צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות" (נחמיה ח טו). היינו הדס היינו עץ עבות! אמר רב חסדא: הדס שוטה לסוכה, ועץ עבות ללולב.⁶

¹ מפסוקי התורה נראה שיש שני טעמים עיקריים לחג. בספר דברים מודגש האופי החקלאי לכלכלי של החג וכאילו ממשיך את כינוי "חג האסיף" שנזכר כבר בספר שמות פרשות משפטים וכי תשא. אך ספר ויקרא מדגיש שהסוכה קשורה גם עם יציאת מצרים (יש בספר ויקרא גם אזכור של מוטיב חג האסיף והקשר לטבע דרך אזכור השם "חג הסוכות" ומצוות ארבעת המינים). יש כאן מתח בין שני קצות ימות הקיץ: ניסן מול תשרי. חג חקלאי של הטבע, מול חג היסטורי לאומי. הילכו שניהם יחדיו?

² מה בדיוק היו הסוכות שבהן ישבו בני ישראל בצאתם ממצרים? ענני הכבוד - משהו רוחני ומסתורי, מעשה שמים, או סוכות ממש - משהו ארצי ומעשי, מעשה ידי אדם. וכבר דרשו רבים וטובים בנושא זה ואף אנו שלחנו בו ידיים בדברינו [וסוכה תהיה לצל](#) בחג הסוכות. שם כבר הזכרנו בקצרה את עניין הקשר של סוכות ליציאת מצרים והפעם נרחיב. נבדוק גם אם הדיון של סוכות ענני הכבוד או סוכות ממש, קשור או לא קשור עם הנושא סוכה ויציאת מצרים.

³ בכל חג, אפילו בראש השנה ויום הכיפורים, אנו אומרים בקדושת היום: "זכר ליציאת מצרים", וכבר שאלו רבים וטובים על אזכור זה - ראו למשל שבולי הלקט סדר ראש השנה רפו. יציאת מצרים היא אירוע לאומי מכוון שמאציל על כל החגים, אפילו על השבת שלכאורה איננה קשורה בלוח השנה ותולדות עם ישראל (השוו את מצוות השבת בעשרת הדברות של פרשת יתרו מול פרשת ואתחנן וכן נוסח הקידוש בליל שבת). אז פשיטא שכך גם בסוכות: "אף הסוכה זכר ליציאת מצרים". וכבר מנינו [32 מצוות שכתוב בהם "זכר ליציאת מצרים"](#). אבל מהפסוק בספר ויקרא נראה שהקשר של סוכות עם יציאת מצרים הוא יותר מכך וכמעט כמו זה של פסח: "למען ידעו דרתיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים". ביציאת מצרים אפו מצות וביציאת מצרים ישבו בסוכות. ראו פירוש רלב"ג מלכים ב' יז טו: "ואת עדותיו - ... כמו פסח וסוכות שהם עדות על יציאת מצרים". מכאן השאלה הידועה: מדוע אנו חוגגים בתשרי ולא בניסן? מדוע לא נשב בסוכה בליל הסדר ונאכל מצה?

⁴ מסכת סוכה פרק א משנה ד: "זה הכלל כל שהוא מקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ אין מסככים בו וכל דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ מסככין בו". הגמרא דנה בהסבר או בנימוק לכלל זה: מנא הני מילי? ומביאה מספר הסברים שנראה בסמוך.

⁵ שיטת ריש לקיש היא שמקור דין הסכך בא מבריאת העולם, מהפסוק: ואד יעלה מן הארץ וכו'. יש קושי בעצם השוואה בין אד וסוכה, בהיגיון ששניהם "גידולם מהקרקע ואינם מקבלים טומאה", וכבר עמדו על כך הראשונים. אך מה שמעניין הוא עצם ההשוואה, אשר מחברת את הסוכה לבריאת העולם - השוואה שמתאימה למי שסבור שהסוכה היא זכר לענני הכבוד שהקיפו את בני ישראל בצאתם ממצרים. (לגבי השיטה השנייה שאלה היו סוכות ממש, ראו שם בגמרא, נימוק קשה לא פחות לדיון שהסכך צריך להיות גידולו מהארץ ואינו מקבל טומאה). מבריאת העולם אולי נגיע גם לחודש תשרי. שימו לב שבגמרא התחלפו השיטות, בין ר' אליעזר ור' עקיבא, לעומת מדרש ספרא (וכן לעומת המכילתא בא מס' דפסחא בא פרשה יד שגם היא מקור תנאי קדום). בגמרא, ר' אליעזר הוא זה שאומר שאלה היו ענני הכבוד ובכך מאפשר לנו לקשר את הסוכה עם בריאת העולם! ר' אליעזר הוא כידוע בעל השיטה שהעולם נברא בראש השנה (א' בתשרי). חודש תשרי הוא חודש הבריאה. ראו בדברינו [יום הרת עולם - בין ניסן לתשרי](#) בראש השנה. הסוכה היא אמנם "זכר ליציאת מצרים", אך קשורה גם בקשר הדוק עם בריאת העולם, עם תקופה של התחלה חדשה. יש כאן הקבלה מעניינת עם השבת שגם היא זכר לבריאת העולם וליציאת מצרים.

⁶ נפתח סוגריים ונשלים את הדיון בדיון הסכך. בסופו של דבר, הגמרא מביאה בפשטות את שיטת רב חסדא המתבססת על הפסוק בספר נחמיה פרק ח, בסוכות שעשו שבי ציון: "צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות".

פסיקתא דרב כהנא נספחים ב פרשה אחרת – זכרון ניסי המדבר

כתיב: "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים" (דברים טז ג). למה ישראל עושים סוכה? לניסים שעשה להם הקב"ה בשעה שיצאו ממצרים שהיו ענני כבוד מקיפין אותם ומסוככות עליהם, שנאמר: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל" (ויקרא כג מג) ... וכתיב: "בסוכות תשבו שבעת ימים" (שם שם מב), למה? "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" (שם שם מג). אמר להם הקב"ה לישראל: בני, היו אתם עושין את הסוכות ודריס בתוכה שבעת ימים, כדי שתהיו נזכרים הניסים שעשיתי לכם במדבר.⁷ ואעפ"י שאתם עושים את הסוכה, אין אתם גומלין אלא פורעין לו, שנאמר: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" (ויקרא כג מג).⁸

רשב"ם ויקרא כג מג – זכרון לתקופה שלא הייתה נחלה

למען ידעו דורותיכם - פשוטו כדברי האומרים במסכת סוכה - סוכה ממש. וזה טעמו של דבר: "חג הסוכות תעשה לך באוספך מגרנד ומיקבד" - באוספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר. למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל - במדבר ארבעים שנה, בלא יישוב ובלא נחלה. ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב. ואל תאמרו בלבבכם "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" ... ולכך יוצאים מבתיכם מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתיים לשבת. ומפני הטעם הזה קבע הקב"ה את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב, לבלתי רום לבבם על בתיכם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה.⁹

מדרש תנחומא פרשת אמור סימן כב – הקשר לחגי תשרי וגמול לקב"ה

ערב ראש השנה גדולי הדור מתעניין והקב"ה מוותר להם שליש מעונותיהם. ומראש השנה ועד יום הכפורים יחידים מתענים והקב"ה מוותר שליש מעונותיהם. וביום הכפורים כל ישראל מתעניין ומבקשין רחמים, אנשים ונשים וטף, והקב"ה מוותר להם את הכל, דכתיב: "כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'" (ויקרא טז). מה ישראל עושין? נוטלין לולביהן ביום טוב ראשון של חג ומהללים ומקלסים לפני הקב"ה. והקב"ה מתרצה להם ומוחל להם ואומר להם: הרי ויתרתי לכם את כל עונותיכם הראשונות, אבל מעכשיו הוא ראש חשבון. לכך כתיב: "ולקחתם לכם ביום הראשון" - ראשון לחשבון עונות. אמר להם הקב"ה לישראל: בעוה"ז אמרתי לכם שתעשו סוכה לשלם לי את גמולי שגמלתי עמכם, שנאמר: בסוכות תשבו שבעת ימים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וגו', ואני מעלה עליכם כאלו אתם גומלים לפני.¹⁰ אבל לעתיד לבוא אני אופיע במלכותי ואני מגן עליכם כסוכה, שנאמר: "וסוכה תהיה לצל יומם מחורב" (ישעיה ד).

וקדמה לרב חסדא האמורא דרשה תנאית! ראו שוב מדרש ספרא שהבאנו לעיל: "היה רבי יהודה אומר: והדין נותן שלא תהא סוכה אלא בארבעת המינים ... אמרו לו לרבי יהודה: הא אם לא מצא מארבעת המינים ישב לו שלא בסוכה? והכתוב אומר ישבו בסוכות - בסוכות של כל דבר. וכן עזרא אומר: ואשר ישמעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לעשות סוכות". סגור סוגריים.

⁷ במשנה ובתלמוד לא מצאנו התייחסות רבה לקשר בין חג הסוכות ויציאת מצרים. אבל מצאנו בספרא לעיל שהוא מדרש תנאים, וכעת גם בפסיקתא דרב כהנא, מדרש אמוראים. ובשניהם אין שאלה: אז מדוע לא נחוג את חג הסוכות בניסן? למה השאלה הזו לא עולה? הפתרון לכך טמון אולי במשפט האחרון: "כדי שתהיו נזכרים הניסים שעשיתי לכם במדבר". בניגוד למצה שנהגה רק יום או מספר ימים מועט, בשעת היציאה עצמה, הישיבה בסוכה נהגה כל תקופת המדבר. ארבעים שנה. המצה היא זכר לאירוע הפלאי והחד-פעמי של עצם היציאה ממצרים. הסוכה היא זכר לאירוע היציאה המתמשך, של הנדודים במדבר שהיו הכנה לכניסה לארץ ישראל. המסר של הסוכה הוא, עכשיו שאתה ספון בביתך, צא והיזכר בתקופת המדבר. דווקא ברגע השפע של העונה החקלאית שמסתיימת ונאספת, ולפני העונה החקלאית הבאה שאין לדעת מה וכיצד תהיה: שחונה אם גשומה, זכור שהייתה גם תקופת נדודים ומגורי ארעי. תקופה שבה ירד לך מן לחם מהשמים וכעת אתה תלוי בגידולי הקרקע ובחסידי הגשם משמים. ועל הנדודים במדבר, ראו דברינו [אלה מסעי](#) בפרשת מסעי וכן [שנות המדבר העלומות](#) בפרשת חוקת.

⁸ ואחרי כל זה, הסוכה שאנו עושים אינה אלא פירעון חוב ולא שום גמול או טובה לקב"ה. לעניין זה של פירעון או גמול, נתייחס בהמשך וננסה לברר אם הוא קשור לנושא הראשי שלנו.

⁹ רשב"ם לא מצטט את הפסיקתא הנ"ל, אבל הוא הולך בדרך שהפסיקתא סללה. וממנו קבלנו את התובנה בפסיקתא כפי שניסחנו בהערה 7. רשב"ם הוא פשטן המקרא, ראו איך הוא יוצר פסוק/דרשה משלו, על בסיס הפסוק השני שהבאנו בראש הדף: למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל - במדבר ארבעים שנה. הקטע: "בהוציאי אותם מארץ מצרים", שרשב"ם השמיט, אין פירושו בימים של יציאת מצרים (שבעה, עד קריעת ים סוף), כי אם בתקופה הארוכה של שנות הנדודים במדבר. ואזכור היעדר הנחלה במדבר מעלה את הרעיון שגם מצוות סוכה היא ביסודה תלויה בארץ. ראו דברינו [קיום המצוות בארץ](#) בפרשת ראה.

¹⁰ בניגוד לפסיקתא לעיל האומרת שבמצוות הסוכה (ושאר מצוות החג), אין בני ישראל גומלים לקב"ה, אלא (בקושי) פורעים את חובם, בא מדרש תנחומא זה (שיסודו במדרש ויקרא רבה ל ז) ואומר שיש כאן גמול. גמול זה מקורו בקשר של סוכות עם הימים הנוראים: ראש השנה ויום הכיפורים, בהם נפתח דף חדש וזוכים להתחלה חדשה. לא של עבדים שהשתחררו וחובם למי שהוציאם

אבן עזרא ויקרא כג מג – סוכות שעשו מפני הקור

"כי בסוכות" - שהיו עושים אחר שעברו ים סוף סוכות, ואף כי במדבר סיני שעמדו שם קרוב משנה. וכן מנהג כל המחנות. והנה גם זה המועד זכר ליציאת מצרים. ואם ישאל שואל למה בתשרי זאת המצוה? יש להשיב, כי ענין ה' היה על המחנה יומם, והשמש לא יכס. ומימות תשרי החלו לעשות סוכות בעבור הקור.¹¹

רמב"ן ויקרא כג מג – כמנהג המחנות

והנה צוה בתחילת ימות החמה בזכרון יציאת מצרים בחדשו ובמועדו, וצוה בזכרון הנס הקיים הנעשה להם כל ימי עמידתם במדבר, בתחילת ימות הגשמים. ועל דעת האומר סוכות ממש עשו להם (סוכה יא ב), החלו לעשותן בתחילת החורף מפני הקור כמנהג המחנות, ולכן צוה בהן בזמן הזה. והזכרון, שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה, והשם היה עמהם לא חסרו דבר.¹²

מורה הנבוכים חלק שלישי פרק מג – שילוב סיבות משלימות ואף סותרות

ואמנם סוכות אשר הכוונה בו הששון והשמחה, הוא שבעת ימים מפני שיתפרסם הענין. והיותו בזה הפרק, הנה בארץ התורה סיבתו "באספך מן השדה". רוצה לומר, עת המנוחה והפנאי מן העסקים ההכרחיים ... אחרי אסוף התבואות והפירות ... ועוד, ששיבת הסוכה בעת ההיא אפשר לסבלה, אין חוס גדול ולא מטר מצער. ושני המועדים האלה, רוצה לומר, סוכות, ופסח, מלמדים דעות ומדות, אמנם הדעת בפסח, הזכרת אותות מצרים והתמדתם לדורות. אמנם הדעת בסוכות, להתמיד זכר אותות המדבר לדורות. אמנם המדות הוא שיהיה האדם זוכר ימי הרעה בימי הטובה, בעבור שירבה להודות להשם ושילמוד מדת ענוה ושפלות, יאכל מצה ומרור בפסח לזכור מה שאירע לנו, וכן יצא מן הבתים לשכון בסוכות כמו שיעשו השרויים בצער שוכני המדברות, לזכור שכן היה ענייננו בתחילה, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו', ונעתקנו מן הענין ההוא לשכון בבתים המצויים במקום הטוב שבארץ והשמן שבה בחסד השם וביעדיו לאבותינו.¹³

טור אורח חיים סימן תרכה הלכות סוכה – שתהא ניכרת עשייתנו

"בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם וגו' " - תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים וכן הרבה מצות ... והיא המורה על אמיתת מציאות הבורא יתעלה שהוא ברא הכל לרצונו והוא אשר לו הכח והממשלה ... כאשר עשה עמנו בהוציא אותנו מארץ מצרים באותות

מעבדות לחרות הוא עצום, אלא דווקא של מי שנסלח ונמחל להם ולכאורה אינם חייבים כלום. ולפיכך יציאתם לסוכה וכל שבע מצוות החג (שבע שמחות) הם כן גמול לקב"ה. במובן מסוים, חזרנו גם לקשר עם בריאת העולם, כשיטת ר' אליעזר לעיל, אבל די לנו בימים הנוראים ובמוטיב הסליחה וההתחלה החדשה: מעביר ראשון ראשון - ולקחתם ביום הראשון. מיקום סוכות בתשרי, בסמוך לראש השנה ויום הכיפורים, כאילו אומר שעם כל העוצמה של יציאת מצרים, אין היא ההתחלה הראשונה. לא הכל מתחיל בניסן. יש גם תשרי ויש גם את תקופת האבות וספר בראשית. "בתשרי נולדו האבות" (שוב, כשיטת ר' אליעזר).

¹¹ נראה שזכות הראשונים לשאלה: מדוע עושים סוכות בתשרי ולא בניסן, שמורה לאבן עזרא. ותשובתו, פשוטה בתכלית. נכון שהיו סוכות מיד ביציאת מצרים. התחנה הראשונה של בני ישראל היא סוכות, ככתוב: "ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכותה" (שמות יב לו). ראו המדרשים על קפיצת הדרך לסוכות ועל שאפו את המצות בסוכות, כגון מדרש שכל טוב (בובר) שמות פרק יב: "ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה ... יש לפרש כי על שם המעשה קראו שם המקום סוכות, שמרעמסס לסוכות מהלך חמש מאות ועשרים מיל, וכיון שנסעו מרעמסס דהיינו בתוך ארץ מצרים כיסם הקב"ה בשבעת ענני כבוד, והיו מסובבין עליהם כסוכה". אבל לא אלה הסוכות שאנו מציינים. אנו מציינים את הסוכות ממש, מעשה ידי אדם, שבני ישראל בנו פשוט מפני קור המדבר. בקיץ, הגן ענן ה' (ענני הכבוד) על עם ישראל מחורב וחום המדבר. אבל כעת, מפני קור המדבר - בנו סוכות "כדרך המחנות". וזה מתאים כמובן לחודש תשרי.

¹² פסח, בתחילת ימות החמה, הוא לציון היציאה ממצרים ואילו סוכות, בתחילת ימות הגשמים, הוא לציון העמידה במדבר. רמב"ן צועד בנתיב שסלל ממשך אבן עזרא וממשיך את הקו של רשב"ם (והפסיקתא). הוא חוזר על הביטוי "כמנהג המחנות" של אבן עזרא ומדגיש שכל זה מתאים דווקא לשיטתו של מי שאומר שעשו סוכות ממש. לקו זה אפשר לצרף עוד חכם ספרדי בן אותה תקופה, פחות או יותר, ר' יהושע אבן שועיב (מתלמידי הרשב"ם, מאה 13-14, ספרד) שאומר בדרשה ליום ראשון דסוכות: " ... כי כמו שקבע לנו חג הפסח לזכור בו ניסי מצרים והים, כן קבע לנו חג הסוכות זכר לניסי המדבר וענני כבוד שהיו תמיד עם ישראל, ובין למאן דאמר סוכות ממש בין למאן דאמר ענני כבוד שהיו עם ישראל, הכל היה פלא גדול". ולשיטתו, ההפרדה בין ניסן - פסח ובין תשרי - סוכות, לענין זכירת יציאת מצרים נכונה לשתי השיטות, גם למי שסבור שהסוכות היו סוכות ממש וגם למי שסבור שהן היו ענני הכבוד.

¹³ ראו במקור שם, בקטע שקצרנו, שהרמב"ם מאריך בטעם חג האסיף ואף קושר זאת עם חגים חקלאיים של עמים אחרים (ומצטט לצורך זה את אריסטו). אבל מה שנוגע למועד הסוכה, נותן הרמב"ם שני טעמים, לכאורה קצת מנוגדים. מצד אחד, נבחר תשרי משום ששייבה בסוכה במועד זה של לוח השנה היא נעימה ועריבה, לא חם ולא קר. סתיו, עונת המעבר. מידה בינונית, שביל הזהב. ראו מדרש אליהו רבה (איש שלום) פרשה יח: " ... כמה היא דירתה, מדה בינונית לא חם ולא צונן, ואיזה זה, זה מועד חג הסוכות". מצד שני, אומר הרמב"ם, יש בסוכה את הטעם של עזיבת הבית המצויר (המצויד) והנאה, ויציאה לשכון בסוכות "כמו שיעשו השרויים בצער שוכני המדברות". גם כאן חוזר מוטיב המדבר שכבר ראינו ברשב"ם, אבן עזרא ורמב"ן.

ובמופתים. והסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם הם ענני כבודו שהקיפן בהם לבל יכה בהם שרב ושמש,¹⁴ ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו.¹⁵ ואע"פ שיצאנו ממצרים בחדש ניסן, לא ציונו לעשות סוכה באותו הזמן, לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל, ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך. ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה. בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה.¹⁶

מנורת המאור פרק ב תפילה הלכות סוכה – דווקא בזמן הגשמים

ואע"פ שהוציאנו הקב"ה מארץ מצרים בחדש ניסן, לא צונו לעשות הסוכה כי אם בחדש תשרי, לפי שבחדש ניסן הוא זמן הקיץ, ודרך כל בני אדם לעשות לו צל להגין עליו מן החורב ומן המטר, שנאמר: "וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר" (ישעיהו ד ו). ואילו היינו עושין הסוכה בחדש ניסן, לא היה נראה שהיינו עושין אותה לשם מצות הב"ה,¹⁷ כי אם לצורכנו. ולפיכך צונו הב"ה לעשותה בחדש השביעי, שהוא זמן הגשמים, ודרך כל אחד לצאת מסוכתו ולישב בביתו, ואנחנו יוצאין מביתנו ויושבין בסוכה, לקיים מצות הב"ה ולזכור אותותיו ומופתיו שעשה עם אבותינו.¹⁸

משנה ברורה סימן תרכ"א - ס"ק א -

כי בסוכות הושבתי וכו' הם ענני כבוד וכו' - ודוגמא לזה ציונו לעשות סוכות כדי שנזכור נוראותיו ונפלאותיו. ואע"פ שיצאנו ממצרים בחדש ניסן לא ציונו לעשות סוכות באותו זמן לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכות לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו שהם במצות הש"י ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו לביתו ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה בזה מראה שהוא עושה לשם מצות הש"י [טור]. וכתבו האחרונים שיכוין בישיבתה שצונו הקב"ה לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים וגם

¹⁴ נראה שלא בכדי נוקט הטור, ובעקבותיו המהר"ל שנראה להלן, בדעה שהסוכות של יוצאי מצרים היו של ענני הכבוד ולא "סוכות ממש". אדרבא, הסוכה המוחשית שלנו היא תזכורת לענני הכבוד.

¹⁵ הסוכה היא לזכר ענני הכבוד, לכאורה כשיטת ר' אליעזר בגמרא (ר' עקיבא בספרא ובמכילתא). ולגבי ריבוי המצוות שבהן נזכרת בתורה יציאת מצרים, ראו דברינו [מצוות לזכירת יציאת מצרים](#), שם מנינו ל"ד מצוות.

¹⁶ זו התשובה המקובלת והידועה שאנחנו עושים סוכות בתשרי על מנת "שיהיה ניכר", "שמצות המלך היא עלינו לעשותה". בניגוד למה שניתן לצפות מאדם הצופה על מזג האוויר קדימה. בניסן אולי עדיין קריר כמו בתשרי והסיכוי לגשם אפילו גדול יותר, אבל המגמה היא לכיוון הקיץ. מזג האוויר הולך ומתחמם. בתשרי, עדיין יכול להיות חם מאד, אבל המגמה היא לכיוון של הכנה לימות הגשמים. רעיון זה מפותח בדרשתו של המהר"ל (רבי יעקב הלוי בן משה מולין (נקרא גם מהר"י סגל; מאות 14-15 גרמניה, נחשב 'אבי מנהגי אשכנז') לסוכות: "דרש מהר"י סג"ל: לכך צוה הקב"ה לעשות סוכות בתשרי ולא בניסן, אע"ג דכתיב כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים (ויקרא כג, מג). משום דאם עושים בניסן, לא הוי היכר המצוה כל כך. דמאן דרואה יושב אז בסוכה יאמר עריבת סוכה עליו דימות החמה נכנסים. אבל בתשרי נכנסים ימות הגשמים וכולן נכנסין לבתיהן וישראל הם קובעים דירתם בסוכה, ודאי לעשות רצון אביהם שבשמים" (ספר מהר"ל מנהגים, הלכות סוכות). אך נראה שזה חידוש של הטור (ר' יעקב ב"ר אשר - הרא"ש, גרמניה, ספרד, מאות 13-14). לא "כדרך המחנות" כשיטת אבן עזרא ורמב"ן ולא "בעת ההיא שאפשר לסובלה" כשיטת הרמב"ם, אלא דווקא לתוך עונת הגשמים. בהשוואה בין הסתיו הישראלי שהוא עדיין עונת מעבר ואינו משופע בגשמים ויכול להיות עדיין חם למדי, ובין הסתיו האירופאי המשופע במשקעים וכבר קריר למדי, נראה שדרשה זו מתאימה לאירופה ולא לארץ ישראל (והרמב"ם חי במצרים!). האפשרות שירד גשם בסוכות עד שניאלץ לצאת מהסוכה מוזכר אמנם במשנה סוכות (פרק ב משנה ט) במשל של העבד שבא למזוג כוס לרבו וזה שפך את הקיתון על פניו (בדברינו [ליקוטי אגדתא ממסכת סוכה](#)). אך בהחלט כאירוע חריג. ראו גם מסכת שבת מג ע"ב: "ביומי ניסן וביומי תשרי, דאיכא חמה (ואיכא צינה) ואיכא גשמים, ואיכא דבש". אבל לא במידה כזו שפעמים רבות מתקשים אפילו לקיים את מצוות כזית בסוכה בליל ראשון של סוכות - ראו דברינו [גשם בסוכות](#). ועד כאן דרשתנו בנושא אקלים ארץ ישראל ואירופה.

¹⁷ הקב"ה.

¹⁸ אז אולי בעל מנורת המאור (יצחק אבוהב, ספרד, סוף מאה 13, תחילת מאה 14), שקדם לטור, הוא המחדש של טעם הסוכה בתשרי "שיהיה ניכר", בניגוד למנהג המחנות, למידה הבינונית ה"לעת שאפשר לסובלה אין חום גדול ולא מטר מצער". (ואולי רשב"ם לעיל קדם לכולם). הוא מסתמך על הפסוק מישעיהו ד ו: "וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֶל יוֹמָם מִחֹרֵב וּלְמַחְסָה וּלְמַסְתוֹר מִזֶּרֶם וּמִמְטָר" שנדרש הן להלכה והן לאגדה, ראו דברינו [וסוכה תהיה לצל](#). הפסוק מדבר על סוכה שמגינה הן מהחום והיובש (חורב) והן מזרם ומטר. סוכה כזו מתאימה, לדבריו, לעונת המעבר של ניסן ולפיכך עשייתה בעונה זו לא הייתה מראה שאנו "עושין אותה לשם מצות הקב"ה". אבל הסוכה שאנו בונים בתשרי איננה עשויה להגן מגשם וגם לא מחום רציני (משנה סוכה א ג, ב ט) ובוודאי איננה הסוכה של ישעיהו שאמנם לומדים ממנה קצת הלכות (גובה הסוכה - סוכה ב ע"א, מספר הדפנות - ירושלמי סוכה א א), אבל עיקרה לאגדה, לעתיד לבוא ולימות המשיח (סוכה ב ע"א, מדרש תנחומא פרשת אמור לעיל). סוכה מהסוג שמתואר בישעיהו ספק אם היא כשרה משום שאיננה ארעי (סוכה פרק ב משנה ב). נראה שהפסוק מישעיהו קצת מסבך את העניינים למה בתשרי ולא בניסן. אולי לא בכדי לא נשענים עליו המקורות הקודמים: אבן עזרא, רמב"ן והרמב"ם. לשיטתם, אלה אולי הסוכות שעשו בני ישראל במדבר (וגם יהיו לעתיד לבוא), ואנו עושים סוכה אחרת לגמרי מזו שמתאר ישעיהו.

זכר לענני כבוד שהקיפן אז עלינו להגן עלינו מן השרב והשמש. וכל זה לצאת ידי המצוה כתיקונה, הא דיעבד¹⁹ יוצא כל שכיון לצאת לבד [פמ"ג].²⁰

במדבר רבה יד ב ביום השביעי -

א"ר אלעזר ב"ר חייא: כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת פרע הקב"ה לבניו ביציאתם ממצרים ועתיד ליתן אותם לעתיד לבוא ... באברהם כתיב (בראשית יח) והשענו תחת העץ שעשה להם סוכה והקב"ה עשה סוכות לבניו ביציאתם ממצרים (ויקרא כג) כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו', ובארץ ישראל (תהלים קמ) סוכותה לראשי ביום נשק.²¹

שבת סוכת שלום, חג שמח ומועדים לשמחה מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראו המדרש שאנו אוהבים שוב ושוב לחזור אליו, שהתכנית המקורית, אלמלי חטאו ישראל בחטא העגל, הייתה לתת להם חג אחד בכל חודש מחדשי הקיץ: פסח בניסן, פסח שני באייר, שבועות בסיוון, ראש השנה בתמוז (!), יום כיפור בחודש אב, סוכות באלול ושמיני עצרת בתשרי (פסיקתא דרב כהנא פסקא כח ביום השמיני). מדרש זה דורש דיון בפני עצמו, שכן הוא מציג חלופה אחרת לריכוז החגים שיש לנו בתשרי (מנוגד למדרש תנחומא פרשת אמור לעיל), ואולי מעביר גם שבט דק מן הדק של ביקורת על ריכוז זה שכופה עלינו מעבר חד מחג לחג. לענייננו, לפי שיטה זו היינו עושים סוכות בשלהי הקיץ, בחודש אלול, כסוכת רב"ש (רועים, קייצים, בורגנין ושומרי פירות שהיא כשרה לכל דבר, סוכה ח ע"ב), אולי עוד עם שְׂרָבֵי שלפי הקיץ, אך ודאי בלי גשמים וקור, כדרך המחנות ומנהג בני אדם הדרים בארץ ישראל. אבל זה "לא היה ניכר" שעשייה זו היא מיוחדת ולזכרון תקופת המדבר.

מים אחרונים 2: לנוכח דברי רשב"ם הנ"ל: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל - במדבר ארבעים שנה, בלא יישוב ובלא נחלה. ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב", וגם דבריהם של אבן עזרא, רמב"ן הטור וכו', אפשר להרהר מה היו מחשבותיהם של גדולי ישראל לדורותיהם, כאשר קיימו את מצוות הסוכה ביושבם בגלות. איזו זכות אדירה נפלה בחלקנו!!

¹⁹ אבל בדיעבד.

²⁰ מהטור, התגלגל המוטיב של "יהיה ניכר בעשייתנו" לשולחן ערוך ולספרות ההלכה. אך נראה שמשנה ברורה (בשם פרי מגדים) עושה כאן מהלך כפול: מחד גיסא, אל מול כל הדעות שמדגישות את ה"דווקא" של עשיית הסוכה בחודש תשרי ובעונת הסתיו וטרום הגשם וקור, הוא מזכיר לנו את הסיבה המקורית של יציאת מצרים; מאידך גיסא, הוא קובע שכל הכוונות האלה, כולל זכר ליציאת מצרים, הן לכתחילה. בדיעבד, אין הן מעכבות את קיום המצווה. והעיקר שיכוון לקיים מצוות הקב"ה "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לישב בסוכה".

²¹ אם כבר מקשים ושואלים למה לא סוכות בפסח, אפשר באמת ללכת אחורה, עד אברהם אבינו, ולמצוא שהוא בנה למלאכים סוכה ואירוע זה היה כידוע בפסח. וכבר הצענו לעיל, במדרש תנחומא (הערה 10), ללכת אחורה עד תקופת האבות. וזה דווקא מחזיר אותנו לניסן ולפסח. אבל דא עקא, שעל סוכה זו של אברהם שהייתה בפסח, כבר גמל הקב"ה לבניו של אברהם, בכך שהושיבם בסוכות של יציאת מצרים בפסח. מידה כנגד מידה. אבל בארץ ישראל, ואולי עוד קודם בתקופת המדבר כאשר עשו סוכות כדרך המחנות, נפתח דף חדש: "ה' אֶ-דְּנִי עֹז וְשׁוֹעֲתִי סִפְתָּה לְרֵאשִׁי בְּיוֹם נִשְׁקָ" (תהלים קמ ח). ראו תלמוד ירושלמי מסכת יבמות פרק טו הלכה ב: "אמר רבי יוסי בי רבי בון סוכותה לראשי ביום נשק ביום שהקייץ נושק את החורף".